

PORTFÓLIÓ II.

Részletek Farkas Gábor köteteiből

A megtalálás öröme (tanulmányok, portrék, recenziók) ***[Magyar Napló Kiadó, 2018]***

Az értékválság karakterei Csender Levente novelláiban (részlet)

Csender Levente (1977) prózájában az értékválság az ábrázolt valóság ontológiai jellemzője, írásaiban szociológiai és lélektani értelemben is mélyre ás. Tette ezt már első bemutatkozó kötetében is (*Zsírnak való*. Magyar Napló, 2003.), melyben az 1980-as évek diktatórikus Romániájában megtört, ellehetetlenült emberi sorsokat ábrázolta, majd második kötetében, a címében is sokat mondó *Szűnőföldemben* (Magyar napló, 2006). A novelláiban feltárt mélységek szociografikus pontosságúak, ugyanakkor poétikai értelemben asszociatív, mitikus jellegűek. E mélységek rétegei leginkább harmadik, *Fordított zuhanás* című kötetében érzékelhetőek (Magyar napló, 2010). A különböző rétegeket az írói narráció szenttelen, mérsékelt hangneme, tömörsége uralja, amit általában ellensúlyoz a választott téma nyomasztó, vagy olykor felkavaró jellege.

Csender Levente novelláiban a történetek sokszor családi emlékek formájában ábrázolják a tragikus élethelyzetben keményen és reménnyel küzdő, egyszerű emberek időnként komikumba hajló tragédiáit. Szociografikus, személyes sorsokon keresztül társadalmi keresztmetszetet vázoló koncentrált, pátoszménes stílusa az erdélyi széppróza hagyományait követi, és ilyen módon köthető Tamási Áron, Székely János vagy Sütő András epikájához. Esztétikai szempontból érett írásművészete egyben hiteles is, hiszen „íróként abból az életvilágból profitál, amit emberként megél. (...) A hangulatjelentésnek, állapotrajznak, életminőség-tudósításnak, közérzet-analízisnek egyként tekinthető írások a kívül-belül elnyomorodásnak az emberi egzisztenciát elsorvasztó, megrázó dokumentumai.” („*A határhelyzet bennem van*”. *Portré Csender Leventéről*. Ködöböcz Gábor. In: *Pályatükrök. Húsz portré fiatal alkotókról*. Szerk.: Ekler Andrea, Erős Kinga. Bp. 2009.)

A bánat liturgiája. A moldvai magyarság katolicizmusa (részlet)

A moldvai magyarság a mai Románia területén él olyan etnikumként, melynek tagjai jogilag román állampolgárok, identitásukat tekintve katolikusok. Ez a vallási meghatározottság jellemzőbb, mint nyelvi, antropológiai háttérű önazonosság-tudatuk. Moldvában „elvileg, a kultúrföldrajzi adottságok és az elmúlt századoknak a rossz irányú hatását sokáig éreztető szerkezeti fejlődése következtében nem lehetett a lakosság legnagyobb részénél az életviszonyok és életperspektívák jelentős minőségi javulását várni. Ez alapvetően érvényes a moldvai katolikusokra is.” (Meinolf Arens – Daniel Bein, *Katolikus magyarok Moldvában*. In: Miskolczi Ambrus szerk., *Rendhagyó nézetek a csángókról*. Bp., 2004. 128. o.) Tehát a kényszerű nyelvcsere kultúrtörténeti vonatkozásai – elmondható – hogy az egész régióra kiterjedő gazdasági vonatkozásokkal párosulnak, vagyis: a csángók utóbbi négy évszázados kálváriájának tünetegyüttese – amely nem ért véget 1989-el – nem „csak” a román sovinizmusnak, nem csak az anyaország nemtörődömségének, illetve politikai tehetetlenségének, hanem a Moldvában jelenlévő egyházak önmeghatározó érvényesülési szándékainak is betudható. A nép, melynek passiója holnap – kitágítva Domokos Pál Péter a székelysége vonatkozó jóslatát – az egész Kárpát-medencei magyarság sorsa lehet abban a közegben tudott mégis *fogyva bár, de törve nem* megmaradni, és irodalmi szintre emelni identitástudatának kifejezését, amely több száz éve kívánja őt asszimilálni, lehazudni az etnikai térképről. Ez a nép a csángómagyar, sorsa intő jelkép az Unió hivatalos politikai-gazdasági szervezetében összeforró önálló államot alkotó, és nem alkotó etnikumai számára egyaránt.

A hiány alakzatai. Térey János: Átkelés Budapesten (részlet)

A Térey-recepció eddig vissza-visszatérően a poétikai fordulatra koncentrált. Ahogy korábban Ottlikban is a régít összefoglaló, azt magában hordozó és az újat jelző/kijelölő, modern és posztmodern határán létező alkotót látták és láttatták, úgy nevezték meg a Térey-líra védjegyeként, hogy az „érdemi fordulatot hozott” – írja Kersztúry Tibor a kilencvenes évek végén, majd így folytatja: „Téreyben együtt él az iskolázott formaművész, a házmestert is megrímelő kávéházi flaszterköltő és a korosztályi néptribun.” (Kersztúry Tibor, *Térey János: Térérő*. In: *Kételyek kora. Tanulmányok az újabb magyar irodalomról*. Magvető, 2002. 164-166. o.)

Az életműben valóban fordulatként értelmezhető, amikor a pályáját lírikusként kezdő szerzőben „megszületik az epikus, klasszicizáló” alkotói én. (Nemes Zoltán Márió, *Birtokon belül, területen kívül*. Forrás: <http://www.prae.hu/index.php?route=article/article&aid=782> Letöltve: 2015. 03. 29. o.)

A „térérő” adta objektivitás aztán mindent az adott perspektívában lát és láttat, valahol mégis (vagy éppen mindenhol) rést – betekintő, kukkoló rést – hagyva a befogadó, a szubjektum számára Térey prózai világában. Alakjai ezért legújabb kötetében is nemcsak hősei e térnek, hanem kontúrvonalai is, jelző eszközei egyben.

A könyv címében foglalt jelentéstartalom – a valahonnan valahová történő eljutás lehetőségét magában foglaló átkelés – a befogadóban felépíti azt az előfeltevést, hogy a rendezőelv ez lesz a novellák egymásutánjában. Ebben csalódnia kell azonban annak az olvasónak, aki térképszerűen képzelel el a kötet cím sugallta térszerkezetet, ugyanis a Térey-architektúra nem a linearitás elveire épül az *Átkelés Budapestenben*.

Vallását kereső hit (tanulmányok) ***[Hungarovox Kiadó, 2012]***

A vallomás ösztöne. László Noémi versvilága (részlet)

László Noémit pályakezdése a romániai rendszerváltás utáni első jelentős erdélyi irodalmi csoporthoz, az *Előretolt Helyőrség* szerzőihez köti (többek között Király Zoltán, Sántha Attila, Orbán János Dénes tartoznak e körhöz). Az akkori idők nyitottságát jól mutatja, hogy ebben az irodalmi csoportosulásban jól megfér egymás mellett Király Zoltán avantgard lírája, Sántha Attila polgárpukkasztása, Orbán János Dénes „kloáka-költészete”¹ és László Noémi – Dsida Jenő szavaival – *musica poesis*-e. Ez a nyitottság lendületet is adott az akkori kolozsvári irodalmi életnek: „Érzésem szerint Erdély még mindig kacérkodik azzal a gondolattal, hogy Kolozsvár legyen a magyar irodalom (egy másik) központja, mint már többször is volt az idők folyamán” – fogalmazta meg egyik írásában Sántha Attila az ebből a lendületből és nyitottságból fakadó igényeket.² Mindebből kitűnik, hogy lázadó attitűd jellemezte az *Előretolt Helyőrség* pályakezdő fiataljait. László Noémi költészetében azonban nyoma sincs ennek, és az irodalomkritika a pályatársaktól való nyilvánvaló különbségként ragadta ezt meg. De éppen ez a másság, ami elhatárolja a kör többi tagjától, ugyanúgy felfogható egyfajta lázadásnak. A szemlélődő perspektíva, a se-itt-se-ott lét kifejezése³ éppúgy tüntető, mint a polgárpukkasztás. (...) Olyan pályáiv jellemzi eddig a költő életművét, melyben csak kisebb stíláris, hangnembeli változások különböztetik meg az egyes köteteket, a szemlélet viszont mindvégig azonos: a vallomás erejével, az ösztönösség lendületével és könnyedségével ír arról, hogy hol végződik az objektív világ, hol kezdődik a költészet, és képes-e költőien lakozni az alkotó mindkét világban. A László Noémi verseket olvasva kijelenthető, hogy erre a kérdésre maga a szerző is csak keresi a lehetséges válaszokat megidézve költő-elődöket is, de valószínű, hogy amíg nincsenek biztos válaszok, a költői ihlet sem szűnik meg.

¹ Berszán István fogalmaz így – nyilvánvaló túlzással – Orbán János Dénes első, *Hümériáda* című kötetével kapcsolatban (*Hümért leb..ák avagy a „Sire”-t kutyaharapással*. In: *Látó* 1996/1.).

² SÁNTHA Attila, *Arról, ami nincs: erdélyi irodalom*. In: *Provincia*. 2000. szeptember

³ „a se kint, se bent, se itt, se ott, se fent, se lent (végül is minden játékosság ellenére szomorú) állapot-versei” – írja Vári Csaba László Noémi negyedik, *Százegy* című kötetéről (*A világ szemöldje*. In: *Élet és Irodalom*. 2004/49).

Értékszembesítés. Márkus Béla Mennyei elismervény című kötetéről (részlet)

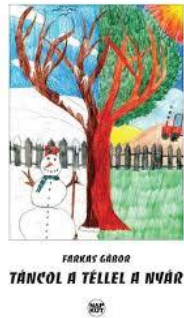
Márkus Béla a kisebbségi magyar irodalmak egyik legavatottabb kutatója, és – joggal állítható – nemcsak Sütő András elismerő barátsága révén, de mindazon esszé, recenzió és portré kapcsán is, melyeket e tárgykörben adott közre az elmúlt évtizedekben. A *Mennyei elismervény* ezekből kínál az olvasónak egy csokrot, az utóbbi évek terméséből. Hogy olvasótáborra nem csak az irodalmár szakma lehet, biztosíték „tanár úr” (engedtessék meg e sorok írójának ez a megszólítás, hiszen a szerző nem egy előadásából vizsgázhatott hajdani diák-korában) könnyed, mesélő stílusa, és a könyvben olvasható tanulmányok, esszék műfaji sokszínűsége. A tanulmányok három fejezetre bontva sorakoznak a könyvben. A kronologikus rendet kerülve inkább a tartalmi csoportosítás elve érvényesült a kötet szerkesztésében. A legjellemzőbb tematika talán mindegyik írásban a recenzens hozzáállásból kiinduló elemző, érvelő, vitázó magatartás, mely nem egy tanulmányban súrolja az elragadtatás érzékenységének határát. Ezt nem mint negatívumot, emelem ki, épp ellenkezőleg: ezáltal a recenziók, tanulmányok (ön- és kor)elemző esszékké emelkednek az alkotó nyilvánvaló szándékával egyezően. Érdemes kiemelni, hogy olyan szerzők és műveik kerülnek górcső alá a tanulmányokban, melyek a mai irodalomtudomány kanonizációs folyamatában olykor vita tárgyát képezik. Ezt Márkus Béla is joggal hangsúlyozza, amikor elutasítva Ottlik „egy- műves” szerzőségét, a *Budát* okkal nem ama nagy regény árnyékában látatja, hanem mint önmagában is nagyszerű esztétikai minőségű alkotást – méltatja. Vagy egy másik recenzióban (*A munka vagy az erőszak mítosza. Szilágyi István: Bolygó tüzek*) bírálja az önmaga kánonát támadó, felülíró, pályakezdő műveit a kor divatja szerint átíró Szilágyi Istvánt hangsúlyozva, nehéz eldönteni, „hol a határ, meddig etikus utólag megmásítani valamit.”

Az irodalom értékközvetítő szerepe a társadalomban (részlet)

Az irodalom társadalomtól való elidegenülésében – és ennek megállításában is – fontos szerepe van az oktatásnak. Hogyan lehet az, hogy amíg a statisztikák szerint az általános iskolai alsó tagozatos diákság szeret olvasni, szívesen vesz könyvet a kezébe, addig az idősebb nemzedékek már jóval kevesebbet, vagy egyáltalán nem olvasnak. Mindez nemcsak oktatáspolitikai kérdés. Az oktatási törvényben, a rendeletekben, tantervekben meg lehet határozni, hogyan, milyen módszerekkel történjen az irodalom oktatása, de ezzel még a diákság nem fog lelkületében is közel kerülni a literatúrához, mert a tananyag elsajátítandó idegen test marad a számára, nem a gondolkodását, szemléletét gazdagító termékeny gondolatrendszer. Ismét a „tálatálaton” van a hangsúly: Kányádít, mint érettségi tételt megtanulni tizenkettedikben egész más, mint iskolai rendezvény keretében személyesen szót váltani, eszmét cserélni a kortárs erdélyi költővel. Tehát a kortárs irodalomnak szervezeten, éves szinten nagy számú rendezvény keretében folyamatosan jelen kell lennie az iskolákban. Tudom, mindennek finansziális feltételei is vannak, de nem minden a pénz. Jómagam például – tanárként – szerveztem már olyan szavalóversenyt az iskolában, amelynek meghívott vendége volt az a költő-társam, akinek egyik közelmúltban megjelent versét mondták kötelező darabként a szavalók (nyilvánvaló, hogy a vers kiválasztásánál kikértem a diákokat felkészítő kollégák véleményét). Ennek a költsége mindössze a meghívott költő, Oláh András vendéglátásában merült ki, a hozadéka viszont jóval több: mind a verseny szervezésében résztvevő munkatársakhoz, mind a versenyző diákokhoz közelebb került a kortárs magyar irodalom egy olyan szelete, amiről természetesen a tananyagból nem tájékozódhatnak. Az írószervezeteknek, a kultúrpolitikának szervezeten és célzottan kellene támogatni az ilyen rendezvényeket.

Versek

(Mivel pályázatom művészetelméleti témájú, költői munkásságomat bemutató alkotásaimból itt csak az országos illetőségű irodalmi folyóiratokban közölt versekből válogattam)

Hommage N. N. Á.

*„S a semmi itt már annyit ér,
amennyit házak közt a tér.”*

Mozdulatlan elhasadt
remények a táguló néma ködben,
zászlók, tankok, víziók
józsansága – árnyék nélküli „Isten” –

éjszaka vásznai közt.
Virrasztó szavak Medárd-zöld fű fölött
egy hasonlíthatatlan
hang körvonala az ég s az ég között.

És hol vannak a szobrok,
a jeltelen csontok, hol van a sziget?
Senkiföldjéről közénk
száműzted névtelen emlékeidet.

(Hitel. 2003. május)

Újhold

Nem kezdek azzal: mindenre emlékezem –
alku csak bennem az ihlet s írni engedem.
Visszafelé minden ugyanazt jelenti:
múltat idézni reménytelen.

A jelszavak, a tervek, az üres szólamok,
a hajlongó ünnepek, álinformációk,
a beletörődés sávja: egyetértés –
mindenki része a semminek.

Összegyűrt lap bennünk a hanyatlás bánata,
hitelét vesztett, visszafojtott ámulat:
itt élünk és nem lehetünk próféták,
a senkik is elveszthetik arcukat.

Nem kezdek azzal: mindenre emlékezem –
enyészet, teremtés, bizonyosság – válasz
lehetsz-e: miért nehéz a kráter peremén
itt, most – nem akkor – jól szólni s persze igazat.

(*Magyar Napló*. 2011. április)

Kertben csiga

Kertben csiga: meztelen,
cammog járda-szegleten.
Honnan jön, és merre tart?
Hol a cél, és hol a rajt?

Gondolkodhatsz mindezen –
vagy, hogy miért meztelen?
Ez a csiga nem házas,
ingatlanban nem jártas.

(*Napút*. 2012. október)

onnan

Azért néha imádkozol,
békét így teremtesz talán
a bibliai szó jogán,
hátha a fény hozzád hajol.

Hátha – de ez se vigasztal,
már semmi – a költészet sem,
az állandósult véletlen,
a néha terített asztal,

a köszöntők, meghívások,
a vállon veregetések –
a szorítóan kemények...

Mindez csak sejthető indok:
minden hangot *ide* szánok,
s megváltást *onnan* remélek.

(*Zempléni Múzsza*. 2012. nyár)

Ordo ad Deum

e tájon teremtett skandáló nyelvtanom
bár nyakig ér már a mocsok
meg nem tagadhatom

s bár fogamban tartva
mint kölykét az állat
át a túlpartra
a szerelmet már
nem vihetem

s bár a parkban
régi szerelmek lábnyoma

de a fiú szavában már az óda tétova

s bár áll még a szőlőkaró
a régi kerítés mellett

már úr a mindent elnyelő rozstda

bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép
nincs bűneinket jól festő költői kép

és hiába *virrasztó éji felleg*
hiába a költő
a büntelen

népekkel osztozunk ugyanazon szégyenen

és így vagy úgy
de mindnyájan
születünk
küzdünk
halunk
enyésznek csontjaink
és végül
bizonyára
fel is támadunk

mert bűnünk a Lét: az *ergo sum*.

Ordo hominis ad Deum.

(*Magyar Napló*. 2013. február)

Tél

Az ágakra torlódott hideg
most a fákat festi meg.
Zúzmarás, szürkés-kék ecsettel
pingál.

Fehérlik a hideg-jel
az álmosan nyújtózó tájon,
mint egy kontúr nélküli címer.

Mint terített jégtükrű vászon...

(Zempléni Múzsza. 2016. tavasz)

Indul az út

és indul az út
történetnyi térben az út
indul a járdaszegély
a beton óvatosan
moccan a pózna
lassan ringatózva a
magasfeszültségű vezeték
oszlop tetején a neonfény

és indulnak
szélen a bokrok
a fák
fákon a fészkek
a csőrök
lépésben a járdakövek

és csendesen arrébb áll
a csatornafedél is

ahogy
elmozdul a tér

torlódik
minden
érkezés

(Pannon tükör. 2018. tavasz)

Játék és eszme

„*Én játszom ugyan, de ti vegyetek komolyan!*”
(Szilágyi Domokos)

Szó alkotta *limes*ben sáncok a hajdani versek,
örtornyokként állnak lét s nemlét felezőjén,
termékeny hús-vér árnyak. *Circumdederunt me* –

mint vastag tölgyek, zakatolnak tág teleimben,
néhány percnyi tavasz lombkoronájukban.

Mert amikor nem mernek fájni a régi szilánkok,
akkor is átszűrődnek az elhullt fűrtök a múltból,
lármásan torlódik a táj, két oldala fészek,

nyílnak a titkok a parton, a fák szakadékba simulnak.
Fordul a kényszer, mert végtelen ég a határ.

Állok a hídon. Alattam kéklő éjszaka billen,
néhány olcsó slukkot még lélegzek a tájból,
nézem az árkok előtt pihenő ősrégi akácot –

illata szimbólum, melyben sodródik a holdfény,
csendjén kék hegyorom, csúcsán lüktet a szél.

Mákkelyhek fűzöld selymen, mint pázsiton árnyak,
fáradt éjjelek és rostos héjú, lila hangok,
sáncokon és korhadrt örtornyokon átremegő fény,

mindig szűkre szabott a határ, és terjed a távol.
Mélyül a tér, mélyül, fulladok, émelygek.

Játék s eszme között félúton a líra, de olykor
félek a megfeketült, bársonypuha disztichonoktól.
Nincs árnyékom után más, én építem a sáncot,

mert megvámolják a határon lelkeimet. Így lesz
szó alkotta *limes* minden hajdani vers.

(*Előretolt Helyőrség*. 2020. augusztus)